GLOBAL QARZDORLIK INQIROZINING MAMLAKATLAR IQTISODIY BARQARORLIGIGA TA'SIRI

Ubaydullayeva Nozima Abbosbek qizi

Namangan davlat universiteti

Email: nozimakhon.04@gmail.com

Orcid: 0009-0000-1479-2780

Annotatsiya. Mazkur maqolada global qarzdorlik inqirozining mamlakatlar iqtisodiy barqarorligiga ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqotda davlat va tashqi qarzlarning ortishi, qarz xizmat ko'rsatish xarajatlarining ko'payishi hamda qarzdorlikning iqtisodiy o'sishga ta'siri o'rganilgan. Yuqori qarzdorlik darajasining davlat moliyaviy imkoniyatlari va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilinib, qarzdorlikni samarali boshqarishning asosiy yo'nalishlari aniqlangan. Tadqiqot natijalari global qarzdorlikning iqtisodiy barqarorlikka jiddiy xavf tug'diruvchi muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: global qarzdorlik, davlat qarzi, iqtisodiy barqarorlik, tashqi qarz, iqtisodiy o'sish, moliyaviy xavfsizlik.

Аннотация. В статье проанализировано влияние глобального долгового кризиса на экономическую стабильность стран. В исследовании изучены рост государственного и внешнего долга, увеличение расходов на обслуживание долгов, а также влияние долговой нагрузки на экономический рост. Проанализировано воздействие высокого уровня задолженности на финансовые возможности государства и социально-экономическое развитие, а также определены основные направления эффективного управления долговыми обязательствами. Результаты исследования показали, что глобальная задолженность является одним из важных факторов, создающих серьёзную угрозу экономической стабильности.

Ключевые слова: глобальная задолженность, государственный долг, экономическая стабильность, внешний долг, экономический рост, финансовая безопасность.

Annotation. This article analyzes the impact of the global debt crisis on the economic stability of countries. The study examines the growth of public and external debt, the increase in debt servicing costs, and the impact of debt burdens on economic growth. The effects of high debt levels on government financial capacity and socio-economic development are analyzed, and the main directions for effective debt management are identified. The results of the study show that global debt is one of the important factors posing a serious threat to economic stability.

Keywords: global debt, public debt, economic stability, external debt, economic growth, financial security.

Kirish. Bugungi kunda global qarzdorlikning ortib borishi jahon iqtisodiyotida eng dolzarb moliyaviy muammolardan biri hisoblanadi. Davlatlar iqtisodiy o‘sishni ta’minlash, yirik infratuzilmaviy loyihalarni moliyalashtirish va budjet taqchilligini qoplash maqsadida qarz mablag‘laridan foydalanmoqda. Biroq qarzdorlik hajmining haddan tashqari oshishi mamlakatlarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Global qarzdorlikning ortishi qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarining ko‘payishiga olib keladi. Natijada davlat budjetida ta’lim, sog‘liqni saqlash va boshqa ijtimoiy sohalarga yo‘naltiriladigan mablag‘lar kamayishi mumkin. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda tashqi qarzning yuqori darajasi iqtisodiy o‘sish va moliyaviy mustaqillikka jiddiy xavf tug‘diradi.

Shu nuqtayi nazardan, global qarzdorlik inqirozining mamlakatlar iqtisodiy barqarorligiga ta’sirini o‘rganish, qarzdorlikni samarali boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish va moliyaviy xavflarni kamaytirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi. Global qarzdorlik va uning iqtisodiy barqarorlikka ta’siri ko‘plab xalqaro moliyaviy tashkilotlar hamda iqtisodchi olimlar tomonidan

o‘rganilgan. Ilmiy tadqiqotlarda davlat qarzi iqtisodiy rivojlanishni moliyalashtirishning muhim vositasi sifatida baholansa-da, qarzdorlikning haddan tashqari ortishi iqtisodiy xavflarni kuchaytirishi ta’kidlangan.

Xalqaro tadqiqotlarda davlat va tashqi qarzning o‘sishi, qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarining ortishi hamda yuqori foiz stavkalarining mamlakatlar moliyaviy barqarorligiga ta’siri keng o‘rganilgan. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda qarzdorlikning ortishi iqtisodiy o‘sish sur’atlarining pasayishi va davlat budjetiga tushadigan bosimning kuchayishiga olib kelishi qayd etilgan.

Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi tadqiqotlarida qarzdorlikni samarali boshqarish, davlat moliyaviy siyosatini takomillashtirish va qarz mablag‘laridan oqilona foydalanish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Mazkur tadqiqotlarda davlat qarzining iqtisodiy samaradorligi qarz mablag‘larining qaysi yo‘nalishlarga sarflanishi bilan bevosita bog‘liqligi ko‘rsatilgan.

Biroq global qarzdorlikning iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini mamlakatlarning moliyaviy imkoniyatlari va iqtisodiy rivojlanish darajasi bilan bog‘liq holda kompleks tahlil qilish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda global qarzdorlik inqirozining mamlakatlar iqtisodiy barqarorligiga ta’sirini o‘rganish uchun tizimli tahlil, taqqoslash, umumlashtirish va statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini davlat qarzi, moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha ilmiy qarashlar tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida davlat va tashqi qarzlarning o‘sish dinamikasi, qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarining ortishi hamda yuqori qarzdorlikning iqtisodiy o‘sishga ta’siri o‘rganildi. Shuningdek, qarzdorlikning davlat budjeti va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta’siri tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalarini shakllantirishda global qarzdorlikning iqtisodiy barqarorlikka ta’sirini kamaytirish, qarz mablag‘laridan samarali foydalanish va davlat qarzini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratildi.

Tahlil va natijalar

Global qarzdorlikning ortib borishi mamlakatlar iqtisodiy barqarorligiga jiddiy ta’sir ko‘rsatayotgan asosiy moliyaviy omillardan biridir. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda dunyo bo‘yicha jami qarzdorlik global yalpi ichki mahsulotning 235 foizidan yuqori darajada saqlanib qolgan. Shu davrda davlat qarzi qariyb 93 foizga yetgan. Bu ko‘rsatkich global iqtisodiyotda qarz yukining yuqori darajada ekanligini ko‘rsatadi.

Global qarzdorlikning eng jiddiy oqibatlaridan biri qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarining ortishidir. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, rivojlanayotgan mamlakatlar 2023-yilda tashqi qarzlarini to‘lash va ularga xizmat ko‘rsatish uchun rekord darajadagi 1,4 trillion AQSh dollarini sarflagan. Ushbu mamlakatlarda foiz to‘lovlari 406 milliard dollarga yetib, 20 yillik eng yuqori ko‘rsatkichni qayd etgan.

Qarz yukining ortishi davlat budjetining moliyaviy imkoniyatlarini cheklaydi. Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, eng kambag‘al mamlakatlar qarzga xizmat ko‘rsatish uchun sarflayotgan mablag‘larining ortishi sababli sog‘liqni saqlash, ta’lim va ekologik loyihalarga yo‘naltiriladigan resurslar bo‘yicha bosimga duch kelmoqda. Bu esa yuqori qarzdorlikning nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarga ham ega ekanligini ko‘rsatadi.

UNCTAD ma’lumotlariga ko‘ra, global davlat qarzi 2024-yilda rekord darajadagi 102 trillion AQSh dollariga yetgan. Shuningdek, 3,4 milliard kishi yashaydigan mamlakatlarda qarz foizlariga sarflanadigan xarajatlar sog‘liqni saqlash yoki ta’lim xarajatlaridan yuqori bo‘lgan. Mazkur holat qarzdorlik muammosining iqtisodiy rivojlanish va aholi farovonligiga bevosita ta’sir ko‘rsatayotganini anglatadi.

2026-yilgi IMF Fiscal Monitor ma’lumotlariga ko‘ra, global davlat qarzi 2025-yilda yalpi ichki mahsulotning qariyb 94 foiziga yetgan va 2029-yilga kelib 100 foizga chiqishi prognoz qilinmoqda. Qarzdorlikning o‘sishi ijtimoiy xarajatlar, mudofaa xarajatlari va qarz foizlari bilan bog‘liq bosimning ortishi bilan izohlanadi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, global qarzdorlikning ortishi davlatlarning moliyaviy siyosat yuritish imkoniyatlarini cheklab, iqtisodiy barqarorlikka bosimni kuchaytiradi. Shu sababli qarz mablag‘laridan samarali foydalanish, qarzning iqtisodiy o‘sishga xizmat qiluvchi yo‘nalishlarga sarflanishini ta’minlash va davlat qarzini boshqarish tizimini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalari global qarzdorlikning ortib borishi mamlakatlar iqtisodiy barqarorligiga jiddiy ta’sir ko‘rsatuvchi muhim omil ekanligini ko‘rsatdi. Davlat va tashqi qarzlarning haddan tashqari ko‘payishi qarzga xizmat ko‘rsatish xarajatlarini oshirib, davlat budjetining moliyaviy imkoniyatlarini cheklaydi.

Yuqori qarzdorlik sharoitida ta’lim, sog‘liqni saqlash va boshqa ijtimoiy sohalarga yo‘naltiriladigan mablag‘lar qisqarishi mumkin. Shu sababli qarz mablag‘laridan samarali foydalanish va qarzdorlikni boshqarish tizimini takomillashtirish mamlakatlarning moliyaviy xavfsizligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- davlat qarzini boshqarishning samarali mexanizmlarini takomillashtirish;
- qarz mablag‘larini iqtisodiy samaradorlikni oshiruvchi loyihalarga yo‘naltirish;
- tashqi qarzga haddan tashqari bog‘liqlikni kamaytirish;
- davlat budjeti daromadlarini oshirish va budjet taqchilligini qisqartirish;
- qarz olish jarayonida moliyaviy xavflarni chuqur tahlil qilish;
- qarzdorlik bo‘yicha ochiqlik va moliyaviy nazoratni kuchaytirish;
- mamlakatlarning ichki moliyaviy resurslarini rivojlantirish.

Umuman olganda, global qarzdorlikni samarali boshqarish iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash va uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishga erishishning muhim

shartlaridan biridir. Qarzdorlikning maqbul darajasini saqlash va qarz mablag‘laridan samarali foydalanish mamlakatlarning moliyaviy xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. International Monetary Fund. Global Debt Remains Above 235% of World GDP. — 2025. https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2025/09/17/global-debt-remains-above-235-of-world-gdp

2. World Bank. International Debt Report 2024: Developing Countries Paid Record $1.4 Trillion on Foreign Debt in 2023. — Washington, D.C., 2024. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/12/03/developing-countries-paid-record-1-4-trillion-on-foreign-debt-in-2023

3. UN Trade and Development. A World of Debt 2025. — Geneva, 2025. https://unctad.org/publication/world-of-debt?lang=en

4. UN Trade and Development. Global Public Debt Hit a Record $102 Trillion in 2024, Striking Developing Countries Hardest. — 2025. https://unctad.org/news/global-public-debt-hits-record-102-trillion-2024-striking-developing-countries-hardest

5. International Monetary Fund. Fiscal Monitor: Fiscal Policy under Pressure: High Debt, Rising Risks. — Washington, D.C., 2026. https://www.imf.org/en/publications/fm/issues/2026/04/15/fiscal-monitor-april-2026

6. World Bank. International Debt Statistics. — Washington, D.C. https://www.worldbank.org/en/programs/debt-statistics

7. International Monetary Fund. Global Debt Database. — Washington, D.C. https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/Staff-Discussion-Notes/Issues/2024/12/18/Global-Debt-Database-2024-558449